

Fredningsværdibeskrivelse, B-3, Qasigianniguit

Fredningsbeskrivelse

Bygningsbeskrivelse

Huset er ret unikt og er det ældste stokværkshus i landet, af dansk type. Det er også et af de absolut største stokværkshuse fra perioden.

Taget er beklædt med spån og mod vest, mod haven, er der en lille rytterkvist af en fin og harmonisk størrelse. Spåntaget er ret slidt, med flere huller, hvor underliggende tagpap ses. Huset står på et sortmalet betonfundament – dog er farven meget bleget og afskallet.

Stokværket er malet svenskrødt og særligt de store gavlparter, mod syd og nord, præger bygningens arkitektoniske udtryk og skaber sammen med den store tagflade, det absolutte blikfang i det gamle havneområde. Sammen med B-4 danner B-3 et mindre afskærmet miljø omkring den gamle plads mellem bygningerne. Dette hæver sig over kajanlægget, og afgrænses herfra på den tredje side, af en opmuret stensætning, støttemur, af tilhugne natursten.

Stokkene er flere steder dårligt vedligeholdt, og trænger i varierende grad til at blive udluset og repareret.

Husets hjørner er nogle steder ret medtagne, og i en række tilfælde er stokkenes endestød rådne, eller brækket helt af. Dette skyldes dels manglende korrekt vedligehold og dels bil-påkørsler af stokværket, da B-3 ligger klos op ad byens eneste adgangsvej til den del af havnen.

Stokkenes hjørnesamlinger er af dansk type, hvilket vil sige, at de er halvt gennemskårne i dimensionen. Dette har svækket endestødene, da manglende vedligehold har tilladt vand at trænge ind i samlingerne over tid.

Søren Vadstrup fra Bevaringscenter Raadvad har desuden, som en sjov detalje, i 2014 fastslået, at stokkene blev vendt forkert, da huset blev samlet i 1763. Kernesiden vender indad, og dette har bevirket et stort antal svindrevner og – sprækker i husets yderside. Dette ses også af den ret glatte yderside på huset, hvor man flere steder ser de skrå spor af glatning med bredbil – noget der normalt ses på indersiden af tilsvarende bygninger.

Vinduerne er 2-fags hvidmalede vinduer med seks ruder i hver og skodder for vinduerne. Skodder og porte er grønmalede, i en lettere bleget vogngrøn. Flere vinduer mangler aktuelt sprosser og har forskellige slags vinduesglas - nogle af dem er trukket glas. Langs facadefundamentet er der udlagt løse pigsten.

Mod haven er der en dobbeltdør med 6 ruder i hver og i haven er der mistbænke og flagstang, og den afgrænses med et hvidt stakit. Spåntaget har en umalet rygningsskive af træ, mens sternbrædder og dækklister er hvidmalede. Gavlen mod nord har lodrette brædder, og øverst et mindre udhæng med en klokke under et lille tag, og under den en grøn lille dør til loftrummet. De store stokke der både har været tjæret og malet i mange lag, og fremstår med en smuk patineret overflade.

Hushjørnet mod vejen er beskyttet med jernprofiler idet bilerne her kører tæt på huset gavl. Østfacaden, over indgangen i bislaget, er pyntet med rensdyrgevir og en lille soldaterudskæring på en platte.

Overleveringen siger, at soldaten er Niels Egede, Hans Egedes yngste søn, der var handelsbestyrer i Sisimiut (Holsteinsborg) i 1763-82. Han har dog næppe optrådt i soldateruniform. Platten er en kopi af originalen, der opbevares på museet.

Fundamentet i nordgavlen og øst-facaden er meget lavt og nogle steder når stokværket helt ned til vejbelægningen. Nordgavlen er mod vej beskyttet af en betonkant ca. 1,5 m. fra gavlfundamentet.

Syd-gavlen er meget smuk, med en lille balkon med adgang fra første sal og udsigt over bugten. Over vinduerne sidder et fint vandbræt. Balkonen er dog aktuelt i meget dårlig stand, og bør udskiftes snarest.

Indvendigt er huset ombygget af flere omgange. Resterne af KGH periodens indretning er meget dominerende i form af teaktræs-døre, med hhv. stål- og plastikhåndtag, lette skillevægge og glatte karme, samt loftlister og fodpaneler fra 70-/80-erne. Disse passer dårligt til bygningens arkitektur og udtryk. Gulvet i stueetagen er udskiftet til i 50-erne. Ovenpå som et par lag gulvtæpper og linoleum. På 1. sal ses disse dog inde bag skunkvæggene, og findes under gulvtæppelagene og det hævede gulv. Flere vinduer og portåbninger er erstattet med nyere vinduer med forsatsruder og mange af dem har stadig trukket vinduesglas, men også mange valsede og uidentificerbar vinduesglas.

Der er overalt bygget indre isolerede skalvægge i masonit.

Interiøret bærer præg af en del ombygninger som resultat af tidernes skift, der ikke passer i husets interiørarkitektur.

Stueetagen er udlagt til udstillingsrum for museet, samt museumsbutik og toiletter for besøgende. På førstesalen er der foretaget en række mindre ombygninger, men i det store hele er de administrative lokaler man indrettede dels i 1898, og dels i 1956 bevaret.

Bygningshistorie

Handelsstedet Christianshåb, i dag Qasigiannnguit, blev oprindeligt anlagt i 1734 på østsiden af Havnebugten, i den noget mindre Bryghusbugt, Illukut. Området ligger i den sydlige del af Diskobugten. Stedet blev navngivet efter Kong Christian d. 6., og handelsstedet var det første i en række, der blev anlagt omkring Disko-bugten. Det viste sig dog, at Bryghusbugten var plaget af stærke vinde og at området var fugtigt og sumpet i smeltesæsonen. I 1763 blev handelsstedet flyttet til vestsiden af Havnebugten, hvor vore dages Qasigiannnguit nu ligger.

Bestyrerboligen, B-3, blev opført i forbindelse med flytningen af bebyggelsen, og 1763 er derfor den almindeligt accepterede datering for B-3. I De Gule Bynotater står der dog 1750, men dette underbygges ikke. Huset blev oprindeligt bygget og tilpasset i København, hvorefter det blev skilt ad og sendt som samlesæt med skib til Grønland.

B-3 kaldes traditionelt Poul Egedes Hus. Poul Egedes har dog aldrig boet eller opholdt sig i huset – da han forlod Grønland 23 år før dets opførelse, i 1740.

Husets smukke svenskrøde, muligvis oxydrøde, farve kan på billeder spores tilbage til slut 1800-tallet, og i de undersøgte farveprøver er alle lagene også røde eller rødbrune. Den røde farve har traditionelt været brugt til handlens bygninger – det virker overvejende sandsynligt, at det er bygningens originalefarveholdning.

Omkring midten af 1800-tallet, vurderer Søren Vadstrup, at balkonen på sydsidens 1. sal blive tilføjet.

I 1898 viser tegninger, at der foretages en ombygning af det indre. 1. sal inddrages til administration, og bliver ombygget i nogen grad, men vi kender ikke den oprindelige indretning. Ydre og indre vægge i sydsiden af 1. salen fyldes i den forbindelse med tørv, som isolering.

Muligvis er det i denne forbindelse, at taget blev udskiftet fra klinklagte brædder til tagspån. Disse blev indført i Grønland omkring 1890, og blev i stigende grad almindelige på især offentlige bygninger. Fotografier fra 1898 og 1906 viser, at taget allerede der var beklædt med tagspån, så B-3 må have været blandt de første huse i landet, der fik den nye type tag.

Af ældre fotografier fremgår det også, at bislaget oprindeligt var delt op i to rum, med hver deres dør mod pladsen. Den venstre af disse førte ind til husets kulrum. Dørene forsvinder mellem 1929 og 45, hvor kulrummet sløjfes, og herefter anvendes bislaget udelukkende som indgang, med én hoveddør. Hvor man siden kulrummets nedlæggelse opbevarede kullene frem til 1966, vides ikke.

I 1947 gennemgik tømrermester Chr. Nielsen huset, og anbefalede Grønlands Styrelse at der skulle udføres omfattende reparationer, for at bevare B-3 i en beboelig stand. Rapporten anbefalede bl.a. en udskiftning af taget, pga. adskillige huller, og at der skulle etablere en støbt sokkel i fuld længde om hele huset. Rapporten dannede grundlag for en længere proces, hvor bestyreren og forskellige afdelinger i det nyoprettede GTO, samt Nationalmuseet i København i de næste ni år diskuterede omfanget og metoderne til renovering og ombygning af B-3.

I 1952 meldte radiotjenesten i Christianshåb, til GTO, at tapetet i soveværelse og opholdsstue havde løsnet sig på grund af fugt, og nu hang over alt, så rummene ikke længere kunne holdes ordentligt rene. Desuden var hele huset utæt og "*... trænger til sammenbankning...*", hvis det skulle være beboeligt "*... for familie næste vinter.*" Utæthederne i væggene skyldtes sikkert at kalfatringen mellem stokkene har været utilstrækkelig. Dette kan muligvis hænge sammen med at stokkene vender indersiden ud ad, og derfor ikke passer optimalt sammen.

I 1956 ombyggede og istandsatte GTO hele huset. Udvendigt blev der skiftet tagspån på hele fladen, og vinduer og døre blev udskiftet med moderne partier – undtagen ét vindue i bislaget, der formentligt er originalt.

I samme forbindelse blev den sydlige af de to oprindelige skorstene nedtaget i sin fulde højde, mens de øverste meter lige under og over tagfladen på den nordlige udskiftes med moderne gulsten.

Gulvet i kontoret på 1. sal er hævet på korkbrikker over eksisterende gulv, i 1956, og isoleret mod underetagen. Det underliggende gulv kan ses i skunken, hvor nivået er ca. 15 cm. lavere end i kontorarealet – dette gulv strækker over det halve af 1. salen, og stammer formentligt fra 1898.

Imellem 1958-59 viser fotografier, at den lille balkon på 1. sal i sydgavlen blev udskiftet og erstattet med en ny.

I 1966 bliver kulfyret afskaffet, og der blev i stedet installeret et moderne oliefyr i huset.

Mellem 1968 og 69 fik fiskeriinspektøren jordvolden mellem huset og kajen fjernet, og erstattet med en muret støttemur. Indtil da stod der også et lille hvidt muret udhus på volden, som også blev fjernet. Dette skete fordi regn og smeltevand vaskede mudder ned over fiskeindhandlingspladsen.

I vinteren 2013/-14 faldet balkonen ned, men blev genopsat og delvist renoveret i 2014. De gamle materialer blev genbrugt ved denne reparation.

Indre:

En opmålingstegning fra GTO fra 1951 viser, at der ikke var sket nogen ændringer i bygningen, siden ombygningen i 1898.

Ved ombygning og renoveringen i 1956 blev bygningen indrettet i som KGH-kontor. Der blev bl.a. bygget en disk og betjeningskranke til post- og bankkontoret, til venstre ved indgangen efter bislaget. Skranken findes stadig i museet i dag.

Vurdering af fredningsværdier

Miljømæssig værdi

Qasigiannguut ligger i den sydlige del af Diskobugten, på nordsiden af den noget mindre, Havnebugt. Byen strækker sig i dag fra indsejlingen og ind til bunden af Havnebugten. Terrænet rejser sig i en rolig stigning fra vandet, og inderst i bugten ligger den gamle kolonihavn, med handelsstationen Christianshåbs første bebyggelse. Den gamle handelsinspektørs bolig og administrationsbygning ligger hævet over havneområdet på en moræneknold, der oprindeligt skød sig frem fra skråningen og ud i vandet.

Bygningen er afgrænset mod havnen og bugten, af en mindre skråning, der er sikret af en hvidmalet opmuret støttemur, samt et fint hvidt stakit. Nedenfor, på kajen, denne ligger det gamle fiskeindhandlingsområde, der i dag er en del af Qasigiannguits jollehavn.

Bygningen ligger således godt 10 meter fra vandet, og er hævet ca. 5-6 meter over vandet og kajen.

Sammen med den første inspektørbolig, der i 1806 blev flyttet hertil fra byen første placering på den anden side af bugten, danner B-3 en lille plads, hvor adgangsvejen til den del af havnen løber igennem. De to bygninger ligger vinkelret på hinanden og danner to sider af pladsen, og den stensatte støttemur og stakittet danner den tredje side.

De miljømæssige kvaliteter knytter sig til bygningens placering, både med sin historiske placering som midtpunkt for husene i handelsstationen, og havnemiljøets naturlige fremskudte knudepunkt, og som integreret del af den historiske kerne af originale huse omkring indhandlingsstedet.

Kulturhistorisk værdi

B-3 er af stor kulturhistorisk værdi – båd lokalt og nationalt. De lokale værdier knytter sig til grundlæggelsen af kolonien Christianshåb, hvor bygningen er den første der bliver opført, og sammen med B-4 til fortællingen om den historiske kontinuitet, der leder frem til vore dages Qasigiannguut. B-3 har gennem tiderne haft en vigtig lokal betydning som handelsbestyrerbolig og kontor, senere som kontor for KGH og i perioder har det også huset byens post- og bankfunktioner.

Bestyrerboligen fortæller dels historien om grundlæggelsen af handelsstedet, og dels er den også med til at placere Qasigiannguut i forhold til den grønlandske og koloniale historiske og kulturelle handels- og administrationsudvikling.

B-3 er det tidligste grønlandske eksempel på et stokværkshus i dansk byggeteknik, hvor stokkene er skåret halvt igennem i samlingerne, med korslagte hjørner.

I vore dage er huset hovedbygningen for Qasigiannguut lokalmuseum, og indgår på fineste måde i formidlingen af byens historie.

Som huset i dag står, med sine store spåndækkede tagflader og det tydeligt håndforarbejdede stokværk, er det et vidnesbyrd om datidens håndværk, byggeteknik og materialer.

Af national betydning stammer huset fra den tidligste fase af indlemmelsen af Nordvestgrønland i den koloniale handel, oprettelsen af handelstationer og en tættere kontakt mellem lokalbefolkningen og den danske kolonimagt og administration.

Arkitektonisk værdi (facader, plan, interiør, arkitektonisk idé, rumforløb mv.)

Det høje iøjefaldende tag og den brede dybe konstruktion, med kraftige stokke, og det fremskudte bislag skaber tilsammen et af de smukkeste og karakteristiske stokværkshuse i Grønland, fra denne periode. Skorstens øverste del, fra loftrummet til toppen af piben, står ikke i originale sten, men på den originale placering. Den er en eneste tilbageværende af to oprindelige, og bør som taget i øvrigt også opfattes som betydende for bevaringsværdien.

Placeringsmæssigt ligger bygningen stadig på en fremtrædende plads i området, og der er ikke bygget nye skæmmende bygninger omkring den.

Den røde stokværk, de grønne skodder og porte, samt hvidmalede vindskeder og dækbrædder udgør en væsentlig del af bygningens bevaringsværdier – det samme gælder den patinerede overflade med de mange lag maling og trætjære. Disse må ikke afrenses i bund, men bør også bevares og kun afskrabes i nødvendigt omfang.

Husets flotte placering understreges af haven med et hvide stakit, pladsen foran bygningen og den hvidmalede støttemur i natursten, mod havnen.

I det indre ses stadig det frie bjælkelag i lofterne i stueetagen. Resten af interiøret er primært fra perioden 1956-80, og er som sådan både indretnings- og stilmæssigt tro mod den tids materialer og formgivning. Desuden bærer den indvendige indretning stærkt præg af KGH-periodens anvendelse af huset, som kontorer og administration.

De arkitektoniske værdier knytter sig altså primært til bygningens ydre, men i den indre har den også visse interessante aspekter.

Bærende fredningsværdier

Ydre:

I det ydre har bygningen desværre mistet sine originale døre og vinduer - formentlig under ombygningen i 1956.

De tilbageværende fredningsværdier er i dag i den markante store tagflade, der giver bygningen en tydelig placering i det gamle bymiljø ved kolonihavnen.

Sammen med de brede høje gavle, de relativt lave vægge og det lave bislag, der skyder sig frem på pladsen foran huset, har B-3 et imponerende arkitektonisk udtryk, hvad enten man ankommer fra vandet eller landsiden.

Taget er belagt med tagspån, der trænger til en akut udskiftning. Dog ville det være periodemæssigt mere korrekt at tilbageføre taget til en dækning med vandrette tjærede klinklagte brædder. Spåntage ses ikke i Grønland før ca. 1890, så en bygning fra 1763 har formentlig haft klinklagte brædder.

I bislagets nordside sidder et mindre barok-vindue, der er det eneste tilsyneladende originale. Det stammer rimeligvis fra slut 1700-tallet. Bislaget vurderes at være en original bygningsdel, der er opført samtidigt med resten af huset.

Altanen i den sydlige gavl mod fjorden og det lille klokkeudhæng i nordgavlen, er senere tilføjelser, og stammer formentlig fra midt 1800-tallet. De bidrager fint til udtrykket, og bør også henregnes til bygningens bærende fredningsværdier.

Bygningens indre er kraftigt ombygget i flere omgange, og desværre er stort set alle originale træk i den forbindelse forsvundet.

Frie bjælkelag i loftet i stueetagen, med forarbejdningsspor fra tilhugningen.

Indre:

Gulvet i skunken ved kontoret mod bugten på 1. sal er muligvis originalt, men rimeligvis stammer det fra ombygning af 1. sal i 1898, og ligger stadig under det hævede gulv i kontoret mod bugten.

I skunken er gavlen desuden dækket med sælskind, der er sømmet på indersiden af facadebeklædningen som vindspærre. Det er uklart hvornår dette er gjort, og skindenes alder kendes ikke, men disse må i høj grad anses for et vidnesbyrd om livet i, og brug af, huset, samt tilpasningen til klima og vejrlig gennem tid. I forbindelse med moderniseringen af 1. salen hævede man i 1956 også hanebåndene, for at skabe mere plads og en bedre loftshøjde i kontorerne. Det vurderes, at de oprindelige hanebånd blev genbrugt i den nye placering – men afkortet for at passe.

I erkendelse af de omfattende ændringer foretaget i 50'erne, hvor gulve, lofter, skillevægge, trapper, vinduer, døre, håndtag og indvendig beklædning blev skiftet, er det næppe muligt at tilbageføre huset til sit originale udtryk. Til gengæld er ændringerne fra denne periode så omfattende og gennemgribende, at de i dag er en del af bygningens udtryk. På den måde virker et rimeligt at medregne dette stilsmæssige udtryk i B-3s bærende bevaringsværdier.

Anbefalinger

- Det anbefales at fastholde bygningen i sit nuværende udtryk, og i videst mulige omfang også sin rumlige disponering og interiør.
- Stokværkskonstruktionen tænger til reparationer flere steder på fladerne, og flere af stokkene har skader på endestødene, eller afbrækkede endestød. Dette skal udbedres med korrekte materialer og traditionelle metoder.
- Bygningen bør afskrabes efter gældende anvisninger for alkyl- og plastikmaling, der forværrer rådskaderne i facaden, og derefter genbehandles med linoliemaling; svenskrød.
- Vinduer, skodder, døre og porte eftergås, afskrabes og males i eksisterende farveholdning, efter gældende anvisninger.
- Kalfatringen i stokværket skal eftergås og repareres.
- Soklen bør afskrabes og males sort.
- Tagdækningen og dækbrædder er nedslidt og hullet, og bør snarest muligt udskiftes. NKAs holdning er, at taget bør holdes i sit nuværende udtryk, med det flotte klassiske spån-tag. Dels er dette husets originale udtryk, og dels kan B-3 derefter, i samspil med B-4, være med til at formidle udviklingerne i den grønlandske bygningskultur indenfor periodens træhuse. B-4 står i dag med et flot tag i klinklagte brædder, og på den måde vil besøgende ved museet kunne se begge typer af typiske historiske tagdækninger.